

het artistiek product een middel tot de sociaal-educatieve doelstelling, en is de artiest dan ondergeschikt aan de pedagoog? Of blijft het artistieke product doel op zich, gaat het om vrije creativiteit? In de mate dat de artistieke inbreng precies nodig is om tot een herschikking van de bestaande niet-communicatie te komen en dat men daarvoor nieuw gecreëerde producten nodig heeft, moet men die beoordelen als artistiek product en niet als ondergeschikt middel. Het artistiek product maakt immers deel uit van het doel. En men kan de effecten van dat nieuwe niet voorspellen. Dat is het verschil tussen kunst en educatie.

Maar er is tevens een discussie te voeren met de praktijk van de artistieke productie. Die is – in deze markteconomie – te veel gevangen in een traditionele productie-consumptie--scheiding. De artiest werkt in een atelier en creëert vanuit het eigen referentiekader, dat resulteert in een product – het kunstwerk – en dat wordt aangeboden aan anonieme consumenten op de markt. Men kan zich afvragen wat de effecten zijn van die dominante vorm van artistieke productie en of dergelijke artiesten wel in staat zijn sociaal-artistieke projecten op te zetten. Hebben we wel de goede artiesten om te creëren in context, in interactie? Is de kunstproductie wel geschikt voor de publieke ruimte? Men kan zien dat de ‘good practices’ vooral het gehele productieproces in vraag stellen, de posities van producent en consument laten wisselen, en dus ook in zekere zin de idee van een kunstmarkt in vraag stellen.

6 Maar goed, het gaat toch steeds weer om de creatie van artistieke producten en dus moet de kritiek kunstkritiek blijven. Maar die kunstkritiek moet ook zelfreflexief worden, zich bewust zijn van de eigen referentiekaders en van de particuliere culturele inbedding van die referentiekaders. De marktlogica is vele breinen binnengedrongen en men doet alsof dat overal de natuurlijke vorm van menselijke interactie is: een kunstenaar maakt een product in zijn beschermd creatieve ruimte, presenteert het product aan een publiek, dat via de productie, het object, de voorstelling (en zogenaamd alleen via het kunstwerk) wordt beroerd. En de kunstcriticus bespreekt het kunstvoorwerp

binnen het brede scala van artistieke producten. En men vergeet de inbedding in het mondaine milieu, in de mediatisering, in de subcultuur van de culturele bemiddelaars...

Wanneer ik het over cultuur heb, wijs ik steeds op het onderscheid tussen drie lagen in de cultuur:

- die van het dagelijkse leven, de geleefde cultuur, de belichaamde cultuur, de ‘structure of feeling’.. de sociale definitie van cultuur dus. Die werkt in elke sociale praktijk en is alleen actief in de sociale interactie zelf;
- van die ervaring blijft alleen iets over als er gedocumenteerd wordt, als er artefacten ontstaan. Dat gaat van de alledaagse gebruiksvoorwerpen, over verschillende artistieke praktijken tot de meest abstracte cultuurproducten. Het is in die gedocumenteerde cultuur dat de gehele cultuur en kunstsector zich beweegt in een steeds groter wordend netwerk van zelfreferentiële activiteit, in een steeds voortschrijdend proces van documentering van de documenten...
- en dan is er ten slotte een selectieve traditie, een selectie die canon wordt, die tot eigenheid wordt gepromulgeerd, die via socialisatie en communicatiekanalen wordt doorgegeven, die onderwerp is van beleid.

In een sterk hiërarchische integratieve visie gaat men uit van een min of meer homogene ervaring in het dagelijks leven, een veelzijdige documentatie die in de abstractie en universalisatie steeds meer algemene geldigheid krijgt en zo geruisloos kan overgaan in traditie. Maar dat model werkt vandaag niet meer, hoe graag ook sommigen het samenleven op die manier willen versimpelen. (‘Aanpassen of ophoepelen!’)

Het dagelijkse leven is sociaal en cultureel gesegmenteerd en gefragmenteerd. En die verscheidenheid wordt niet op dezelfde manier gedocumenteerd of creatief behandeld. Sommige levensstijlen worden uitgebreid uitgebeeld, andere blijven weggestopt. De beeldvorming wordt vandaag gedomineerd door de massamedia, en de productie van dat beeld wordt steeds meer bepaald door de mediatische middenklasse die een pars pro toto neigt te worden, die doet alsof de eigen promiscuïteit een zingevend kader kan bieden voor de gehe-

le bevolking... De BV’s als steekproef voor de V’s. En dus is ook de natievorming sterker dan ooit scheefgetrokken.

Het democratisch deficit in de cultuurspreiding is dus niet dat er niet meer Marokkaanse mensen of dokwerkers in Het Toneelhuis zitten, maar wel dat hun specifieke symbolische orde en imaginaire wereld niet artistiek worden bewerkt. En het probleem van het cultuurbeleid is niet in de eerste plaats spreiding en toeleiding naar de culturele centra, maar de conceptie zelf van integratie en inburgering die een particuliere cultuur een universele werking wil geven (zonder zichzelf erg te veranderen). Alleen een sterke en evenwichtige artistieke documentatie van vele verschillende leefstijlen en waardepatronen enerzijds en de ontwikkeling van een cultureel middenveld, van culturele bemiddelaars gericht op interculturaliteit, op ‘métissage’ en hybridisatie anderzijds is gericht op een democratische universaliteit. Opgelet voor hen die zeggen zich tot iedereen te richten, ik preferer een Toneelhuis dat zegt dat het er niet voor iedereen is. Maar ik bepleit wel dat er een esthetisering van elke vorm van dagelijks leven wordt nagestreefd en dat de toekenning van middelen zich op die noden richt.

En ik hoop op een kunstcritiek die zich niet alleen richt op de sector, op een interne logica, op de artistieke productie alleen, maar die in staat is de artistieke productie in de samenleving te duiden.

7 Daarvoor mag men natuurlijk niet dwendend meegaan met programmaverklaringen van veelzijdige en multidisciplinaire jongeren, die ook niets anders doen dan hun plaatsje onder de zon, lees in de geïnstitutionaliseerde theaterwereld, opzoeken en daarvoor hun ‘differentie’ aanduiden. Ik zou Clara van den Broek (Etcetera 78) durven tegenspreken: Kunst komt niet van God, maar wel en alleen van mensen. Alleen niet van allen in dezelfde mate... En daarom moet er niet minder, maar meer aandacht zijn voor het sociologische in de letterlijke betekenis van het woord: kennis van het sociale.

Deze tekst werd als Thersites-lezing gebracht op het Theaterfestival 2001, in de Vooruit te Gent.